

Ks. JAROSŁAW WĄSOWICZ SDB

Archiwum Salezjańskie
Inspektorii Pilskiej

Kościół w Gdańsku wobec niezależnych środowisk młodzieżowych w latach 80. XX w.

Streszczenie: Kościół gdański po wprowadzeniu stanu wojennego rozciągnął opiekę duszpasterską nad niezależnymi grupami młodzieży sprzeciwiającej się władzy: udostępniał lokale, włączał się w sieć kolportażu, interweniował w sprawie represji młodzieży, upominał się o jej prawa, wspierał materialnie niezależną działalność, partycypował w kosztach kar finansowych poniesionych przez młodych za działalność opozycyjną. Taką postawą wyróżniało się wielu duchownych pracujących na terenie diecezji gdańskiej. Poniżej zaprezentowane zostaną przykłady obrazujące zaangażowanie Kościoła wobec niezależnych ruchów młodzieżowych w latach 1981-1989.

Słowa kluczowe: archidiecezja gdańska, duchowieństwo, Kościół, młodzież, opozycja, stan wojenny.

Zarys sytuacji politycznej

Gdańsk w ostatniej dekadzie PRL, ze względu na pozycję, jaką zyskał w wyniku wydarzeń związanych ze strajkiem w Stoczni Gdańskiej w sierpniu 1980 r., stał się swoistym centrum politycznym w kraju. Zaraz po pamiętnym proteście i powołaniu do życia NSZZ „Solidarność” został siedzibą władz krajowych związku i jednym z jego najprężniejszych regionów. Pod gdańską stocznia w czasie walki robotników o swoje prawa, wśród gdańskich studentów zrodził się także pomysł utworzenia Niezależnego Zrzeszenia Studentów (NZS), które ostatecznie jako organizacja ogólnopolska ukształtowała się jesienią 1980 r. i po długiej walce została zarejestrowana przez władze. W regionie gdańskim wyszedł również impuls do niezależnego organizowania się młodzieży szkolnej. Prym w tym względzie wiodła zwłaszcza młodzież III LO w Gdańsku, zwanego popularnie „Topolówką”. W tym środowisku powstały najpierw Parlamenti Uczniowskie, później zrodził się pomysł powołania do istnienia ogólnopolskiej organizacji o nazwie Federacja Młodzieży Szkolnej. W wyniku wprowadzenia stanu wojennego nigdy nie doczekała się ona legalizacji. Ponadto w Trójmieście w czasie tzw. karnawału „Solidarności” aktywnie prowadziły swoją działalność m.in. Ruch Młodej Polski, Konfederacja Polski Niepodległej,

Kręgi Instruktorów Harcerskich im. Andrzeja Małkowskiego, Klub Polityczny im. Konstytucji 3 Maja, Komitet Obrony Więzionych za Przekonania¹.

Region gdański wykazał także znaczną aktywność opozycyjną w mrocznych latach stanu wojennego. Cała Polska z nadzieją patrzyła wówczas na miasto – kolebkę „Solidarności”. Marsz ku wolności okazał się jednak długi i do ostatecznych przemian ustrojowych wraz ze stopniowym odzyskiwaniem wolności i suwerenności państwowej doszło dopiero w 1989 r. Wcześniej jednak inspiracją do ostatecznego starcia z reżimem stały się wizyta Jana Pawła II w Gdańsku w czerwcu 1987 r. oraz majowe i sierpniowe strajki z 1988 r.²

Ważne miejsce we wszystkich wspomnianych powyżej wydarzeniach odegrał Kościół gdański na czele ze swoimi pasterzami – bp. Lechem Kaczmarkiem i jego następcą bp. Tadeuszem Gocłowskim oraz całą rzeszą duchownych, którzy odważnie wspierali wszelkie niezależne inicjatywy społeczne. Podobnie zresztą było także w innych miejscach kraju³. W Gdańsku kapłani towarzyszyli ruchowi „Solidarności” od początków strajków w sierpniu 1980 r. Kościół stał się wówczas jednym z najmocniejszych ogniw spajających protestujących robotników⁴. Po wprowadzeniu stanu wojennego także towarzyszył ludziom zaangażowanym w opozycję, przypominał o chrześcijańskich wartościach etycznych, o sile, jakie niesie ze sobą narodowe dziedzictwo. Taką postawę Kościoła towarzyszącego przemianom w Polsce, ale i zarazem jego rolę wychowawczą, obrazują zwłaszcza postawa i wypowiedzi biskupa gdańskiego Tadeusza Gocłowskiego z lat 1985–1990⁵. W tym

¹ Więcej na ten temat zob. L. Biernacki, A. Kazański, *NSZZ „Solidarność” Region Gdański*, w: *NSZZ „Solidarność” 1980–1989*, t. 3, *Polska północna*, red. Ł. Kamiński, G. Waligóra, Warszawa 2010, s. 9–102; J. Wąsowicz, *Niezależny Ruch Młodzieżowy w latach 1980–1981 na przykładzie Regionu Gdańskiego*, „*Saeculum Christianum*” 2003, nr 1, s. 155–168.

² Por. L. Biernacki, A. Kazański, *dz. cyt.*, s. 102–245; S. Cenckiewicz, *Pomorze Gdańskie i Kujawy*, w: *Stan wojenny w Polsce 1981–1983*, red. A. Dudek, Warszawa 2003, s. 477–566; „*Solidarność*” i opozycja antykomunistyczna w Gdańsku (1980–1989), red. L. Mażewski, W. Turek, Gdańsk 1995; A. Knoch, *Regionalna Komisja Koordynacyjna w Gdańsku w latach 1982–1989*, w: *Solidarność Podziemna 1981–1989*, red. A. Friszke, Warszawa 2006, s. 183–268; J. Wąsowicz, *Niezależny ruch młodzieżowy w Gdańsku w latach 1981–1989*, Gdańsk 2012.

³ Literatura dotycząca relacji Kościoła do „Solidarności” w latach 1980–1989 jest obszerna; por. np. A. Micewski, *Kościół wobec „Solidarności” i stanu wojennego*, Paryż 1987; Z. Zieliński, *Kościół w Polsce 1944–2002*, Radom 2003, s. 272–393; J. Żaryn, *Dzieje Kościoła Katolickiego w Polsce (1944–1989)*, Warszawa 2003, s. 419–569; *Kościół i społeczeństwo wobec stanu wojennego*, red. W. J. Wysocki, Warszawa 2004.

⁴ D. Smoleń, *Tłum czy społeczność zorganizowana? Strajkujący w Stoczni Gdańskiej w sierpniu 1980*, w: „*Solidarność*” w ruchu 1980–1981, red. M. Kula, Warszawa 2000, s. 182–187.

⁵ T. Gocłowski, *W trosce o tożsamość Ojczyzny*, Pelplin 2006; tenże, *Madonnie Pięknej Gdańskiej polecamy siebie i umiłowaną Ojczyznę (kazanie wygłoszone w Bazylice Mariackiej w Gdańsku w dniu 11 lutego 1990 r. podczas Mszy św. dziękczynnej za wolność Ojczyzny)*, „*Miesięcznik Diecezji Gdańskiej*” 1990, s. 22–25; tenże, *Religijne motywacje odpowiedzialności za Ojczyznę*, „*Miesięcznik Diecezjalny Gdański*” 1990, s. 179–181; tenże, *Matko Sprawiedliwości i miłości społecznej – módl się za nami! Kazanie Biskupa Gdańskiego wygłoszone na Jasnej Górze 15 IX 1985 r.*, „*Miesięcznik Diecezjalny Gdański*” 1985, s. 253–258; tenże, *Słowo Biskupa Administratora w IV rocznicę podpisania w Gdańsku umów społecznych*, „*Miesięcznik Diecezjalny Gdański*” 1984, s. 192–195.

miejscu przywołamy jedną z nich, fragment listu pasterskiego skierowanego do diecezjan w piątą rocznicę umów społecznych, który jest charakterystyczny dla powyżej przywołanej postawy Kościoła, wobec wydarzeń lat 80.: „... każdy naród ma swoją własną specyfikę. Składa się na nią jego historia, kultura, świat wartości wpływający na postawę Córek i Synów tego narodu. Nasz jest taki, a nie inny! Ma on swoją historię, która nie jest obciążona zbrodniami w stosunku do sąsiadów. Ma on swoją kulturę, która w ogromnym procencie inspirowała się Ewangelią przyjęta przed tysiącem lat z centrum chrześcijaństwa. Naród ten związał się z Kościołem, a Kościół zwłaszcza w tragicznych dla Państwa chwilach, przejmował w sposób zastępczy wiele służb w stosunku do tego narodu. I wreszcie świat wartości, który kształtuje etos narodu dziś! W społeczeństwie o takim procencie katolików nie można nie liczyć się z tym, że narzucony społeczeństwu laicki, czyli bez Boga, stosunek do życia, jest przejawem nierealistycznej oceny tego społeczeństwa. Ten etos nie dotyczy tylko indywidualnych postaw ludzkich. Człowieka nie można dzielić na tego, który klęczy przy wieczornej modlitwie w swoim prywatnym mieszkaniu, i tego, który cały dzień pozostawał w relacjach międzyludzkich w godzinach pracy czy wypoczynku. Dali tego dowód polscy robotnicy, gdy przed pięciu laty, podczas protestu klasy robotniczej, z równą siłą i stanowczością domagali się tak od Wojewody, jak od Biskupa Mszy św. w swoich zakładach pracy. To nie był jakiś grymas. To była po prostu właściwa, integralna wizja swego człowieczeństwa. Oni wiedzieli, że «bez Boga ani do proga», a cóż dopiero do wywalczenia praw należnych człowiekowi pracy»⁶.

O szczególnej pozycji gdańskiego Kościoła w tym okresie świadczy także fakt, iż ordynariusz diecezji gdańskiej bp Gocłowski przez wiele lat był Przewodniczącym Komisji Episkopatu ds. Duszpasterstwa Ludzi Pracy, natomiast w latach 1988-1989 brał udział w rozmowach w Magdalence, był doradcą „Solidarności”. Znanym na cały świat stał się w tych latach także kościół św. Brygidy w Gdańsku wraz ze swoim charyzmatycznym proboszczem ks. Henrykiem Jankowskim. Zwłaszcza po wprowadzeniu stanu wojennego miejsce to stało się nieformalną ambasadą podziemnej „Solidarności”, do której przybywali z całego wolnego świata znamienici goście, wspierający nasze niepodległościowe aspiracje. „Solidarność” nauczycielska, bezpośrednio związana z wychowaniem młodzieży, roztaczająca także opiekę nad uczniami zaangażowanymi w opozycję, była objęta duchowym kierownictwem ks. Stanisława Bogdanowicza, proboszcza Bazyliki Mariackiej, który był w omawianym okresie równie odważnym i znanym kapelanem podziemnych struktur związkowych⁷.

⁶ Por. T. Gocłowski, *W piątą rocznicę umów społecznych (Słowo Biskupa Gdańskiego)*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański” 1985, s. 248-250.

⁷ Por. J. Wąsowicz, *Podziemne struktury NSZZ „Solidarność” Oświaty i Wychowania w Gdańsku wobec niezależnych organizacji młodzieżowych w okresie 13 XII 1981 – 17 VI 1989 r.*, w: *Szkice z dziejów NSZZ „Solidarność” na Pomorzu Nadwiślańskim i Kujawach (1980-1990)*, red. I. Hałagida, Gdańsk 2012, s. 104-114.

O ile powyższe fakty są powszechnie znane i w dużej mierze opisane⁸, w niniejszym artykule chciałbym się zająć relacją Kościoła w Gdańsku do niezależnych organizacji młodzieżowych. Także w tym przypadku Wybrzeże należało do regionów, w którym młodzież była w skali kraju jednym z najbardziej prężnych środowisk opozycyjnych wobec władz. W latach 1981–1989 działały tu nie tylko organizacje ogólnopolskie, jak NZS, Ruch „Wolność i Pokój”, Federacja Młodzieży Walczącej, Niezależna Unia Młodzieży Szkolnej, ale także środowiska o typowo gdańskim rodowodzie, m.in. Solidarność Młodych, Ruch Społeczeństwa Alternatywnego, czy też Ruch Społeczeństwa Zaangażowanego⁹.

Na początku stanu wojennego pojawiły się insynuacje władz, że opozycja wykorzystuje do swoich celów niczego nie świadomą młodzież¹⁰. Tezie tej przeczą przeprowadzone w tym czasie przez środowiska kościelne badania. W 1982 r. abp Henryk Gulbinowicz przygotował na zlecenie Komisji Episkopatu ds. Duszpasterstwa Ogólnego raport *Polska młodzież w obecnej rzeczywistości*. Metropolita wrocławski opierając się na badaniach społecznych podjętych przez instytuty świeckie oraz na sondażach przeprowadzonych na księżach, nauczycielach szkół średnich i wyższych, internowanych, byłych więźniach politycznych, dokonał w nim próby charakterystyki środowisk młodzieżowych. Raport przedstawia bardzo ciekawą ocenę sytuacji nastrojów i oczekiwań polskiej młodzieży po wprowadzeniu stanu wojennego¹¹:

„Mimo «stłamszenia» wymaganiami stawianymi dziś przez system, ich opinia o młodzieży Anno Domini 1982 jest pozytywna. Podkreślają oni (...) dojrzałość patriotyczno – polityczną młodych i ich spokojną odwagę. Twierdzą, że młodzież nie jest załęczona różnymi formami gróźb i nacisków, jakie wobec

---

⁸ Na temat gdańskiego Kościoła w tym okresie zob. m.in.: S. Bogdanowicz, *Kościół w Gdańsku pod rządami komunizmu 1945–1984*, Gdańsk 2000; tenże, *Czas burzenia – czas budowania. Kościół Gdański w społeczeństwie odzyskującym wolność 1984–1992*, Nowy Bukowiec 2004; *Operacja „Zorza II”. Służba Bezpieczeństwa i Komitet Wojewódzki PZPR wobec wizyty Jana Pawła II w Trójmieście (czerwiec 1987)*, red. S. Cenckiewicz, M. Kruk, Warszawa – Gdańsk 2008; L. Potykanowicz-Suda, *Kościół i społeczeństwo Pomorza Gdańskiego wobec stanu wojennego w okresie od 13 grudnia 1981 r. do lipca 1982 r. w świetle akt KW PZPR w Gdańsku*, w: *Kościół i społeczeństwo wobec stanu wojennego*, red. W. J. Wysocki, Warszawa 2004, s. 395–408; J. Wąsowicz, *Kościół i opozycja w Gdańsku wobec uprowadzenia i morderstwa ks. Jerzego Popiełuszki*, w: *Kościół w obliczu totalitaryzmów. Zbiór studiów dla uczczenia XXV rocznicy męczeńskiej śmierci księdza Jerzego Popiełuszki, Toruń 16–17 X 2009 r.*, red. W. Polak i in., Toruń 2010, s. 38–64; tenże, *Działalność Kościoła rzymsko-katolickiego wśród młodzieży na terenie województwa gdańskiego w latach 80. XX w. w świetle dokumentów KW PZPR*, „Seminare” 2012, nr 31, s. 293–308; *Świadek. Z abp. Tadeuszem Gołowskim rozmawia Adam Hlebowicz*, Warszawa 2008.

⁹ Por. J. Wąsowicz, *Niezależny ruch młodzieżowy w Gdańsku...*, s. 95–594.

¹⁰ Por. tenże, *Propaganda prasowa wobec zaangażowania młodzieży w Gdańsku w niezależne inicjatywy po wprowadzeniu stanu wojennego*, w: *Stan wojenny. Analizy, hipotezy, komentarze*, red. M. Żukowski, Koszalin 2012, s.165–178.

¹¹ Por. *Polska młodzież w obecnej rzeczywistości (raport opracowany przez arcybiskupa Henryka Gulbinowicza – metropolitę wrocławskiego)*, w: P. Raina, *Kościół w Polsce 1981–1984*, Londyn 1985, s. 87–102.

nich stosują władze PRL. Nauczyciele szkół średnich twierdzą zgodnie, że nieprawdą jest, iżby NSZZ „Solidarność” wykorzystywał niedoświadczonych młodych do działań powodowanych przez emocje, jakie miały miejsce w 1982 r. co najwyżej mogły być tylko sporadyczne wypadki angażowania młodych przez poszczególnych członków podziemia NSZZ „Solidarność”. Choć i na to ostatnie przypuszczenie nie ma rzeczowych dowodów. Grupy młodych same dochodziły do wniosków, że trzeba działać. Że od nich też historia wymaga, by opowiedzieli się po słusznej stronie. (...) W rozmowie z młodymi można wyciągnąć jeden wniosek, że nie mogli i nie chcieli milczeć. Że nie mogli się oprzeć potrzebie zmanifestowania, ujawniania swoich uczuć i przemyśleń. Na mój skromny użytek określam ich postawę zwrotem używanym w teologii; tam mówimy *sentire cum Ecclesia*. Tu możemy powiedzieć: *sentire cum populo*. Za takie „myślenie z narodem” naszej polskiej młodzieży w okresie ostatnich paru lat, powinniśmy być Panu Bogu ogromnie wdzięczni¹².

Młodzi ludzie oczekiwali w tym okresie wsparcia od Kościoła. Świadczy o tym chociażby symboliczne przemówienie przedstawiciela młodzieży akademickiej w czasie ingresu bp. Tadeusza Gocłowskiego do gdańskiej katedry w dniu 2 lutego 1985 r., kiedy obejmował stery nad diecezją po śmierci bp. Kaczmarska, w którym zaapelował do nowego ordynariusza o duszpasterską opiekę, pomoc i wsparcie działań młodzieży zmierzających do osiągnięcia prawdy i szacunku ludzkiej godności¹³.

Kościół w Gdańsku w omawianym okresie stanął na wysokości zadania i wspomagał niezależną działalność młodzieży na wielu płaszczyznach. Z konieczności zostaną przywołane tylko niektóre przykłady takiego zaangażowania. Trzeba także wspomnieć, że prowadził on regularną pracę formacyjną i wychowawczą w Duszpasterstwach Akademickich, Duszpasterstwie Harcerzy, Ruchu „Światło-Życie”, wspólnotach ministranckich, co spotykało się z zaniepokojeniem władz¹⁴. Kościół zadbał też odpowiednio o wykwalifikowaną kadrę księży przeznaczonych do pracy w wyżej wymienionych duszpasterstwach. W wielu zachowanych dokumentach z tego okresu władze komunistyczne podkreślały, że kapłani ci „notowani byli przez służbę naszą jako zdecydowani przeciwnicy ustroju socjalistycznego”¹⁵. Często przez środowiska wspólnot religijnych młodzież trafiała do niezależnych organizacji stricte politycznych,

¹² *Tamże*, s. 89.

¹³ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku (dalej: AIPN Gd), Materiały wydziałowe wykorzystywane do analiz kontrwywiadowczych województwa gdańskiego obejmujące styczeń i luty 1985 r., sygn. 0046/369 t. 3, Informacja dotycząca sytuacji w środowiskach pozostających w zainteresowaniu Wydziału IV WUSW w Gdańsku w okresie m-ca lutego 1985 r., k. 77-78.

¹⁴ Archiwum Państwowe w Gdańsku (dalej: APG), KW PZPR, 2384/14 647, Aktualna sytuacja społeczno-polityczna w woj. gdańskim na dzień 31 marca 1982, k. 85.

¹⁵ AIPN Gd, sygn. 091/46, C. Kitowski, *Kontrola operacyjna Duszpasterstwa Akademickiego prowadzonego przez zakony na terenie Gdańska*, praca dyplomowa napisana pod kierunkiem naukowym płk. mgr. B. Czechowskiego, Legionowo 1986; B. Fijałkowska „Specyficzne ogniwo”, czyli kłopoty PZPR z duszpasterstwem akademickim, „Przegląd Powszechny” 2002, nr 10, s. 92-104.

o czym świadczą chociażby doświadczenia wielu członków Federacji Młodzieży Walczącej¹⁶. Właśnie tę działalność wychowawczą Kościoła komunistyczne władze zaatakowały ustami mordercy ks. Jerzego Popiełuszki, który podczas toruńskiego procesu w dniu 9 stycznia usprawiedliwiając swoje działania, powiedział: „Jak było można zachować spokój, kiedy inspirowano młodzież, podjudzano ją. Nie wiem, czy Wysoki Sąd ma świadomość, jakie były systemy wychowania młodzieży. Od podstaw, na tak zwanej «oazie», konspiracja, pseudonimy, wychowanie w nastrojach nienawiści do władz. Duszpasterstwo Akademickie – konspiracja i pseudonimy”¹⁷.

Działalność charytatywna i pomoc materialna

Wspomnieć najpierw trzeba o opiece charytatywnej, którą Kościół roztoczył nad rodzinami i samymi represjonowanymi w latach 1981–1989¹⁸. Po wprowadzeniu stanu wojennego gdański Kościół podjął się opieki nad dziećmi i młodzieżą z rodzin internowanych. W 1982 r. odbyło się kilka turnusów kolonii dla dzieci osób internowanych i uwięzionych. Bp Kaczmarek odwiedził takie kolonie w Szymbarku nad Jeziorem Ostrzyckim¹⁹. Podkreślić w tym miejscu należy także działalność charytatywną Kościoła, którą obejmowano rodziny więzionych, internowanych, prześladowanych. Często było to podstawowe źródło ich egzystencji. Dla zobrazowania tego zjawiska warto w tym miejscu przywołać dane, przytoczone w jednym z artykułów Adama Hlebowicza, mianowicie w listopadzie 1982 r. ośrodek pomocy charytatywnej przy parafii św. Brygidy, który był najprężniej działającym w Gdańsku, udzielał stałej pomocy materialnej 60 rodzinom osób internowanych, 211 rodzinom skazanych i 178 rodzinom osób aresztowanych²⁰. Parafia św. Brygidy na czele ze swoim proboszczem ks. Henrykiem Jankowskim przez kolejne lata wspierała materialnie ludzi represjonowanych, w tym także młodzież. Powszechnie wiadomo, że proboszcz parafii św. Brygidy partycypował także finansowo w pokrywaniu kosztów kolegiów, które

¹⁶ Wspomnienia członków FMW Region Gdańsk na stronie www.fmw.org.pl (odczyt z dn. 15 sierpnia 2010 r.); AIPN Gd., Akta podręczne Prokuratora w sprawie Abramczyk Piotr, sygn. 71/18, Protokół przesłuchania podejrzanego, ppor. M. Malinowski z WUSW w Gdańsku, Gdańsk, 10 VII 1986, o godz. 9.30, k. 40; *Tamże*, Akta podręczne prokuratora dotyczące Piotra Dowżenki i Jacka Bielaka, sygn. 72/3, Protokół z przyjęcia oświadczenia Jacka Bielaka, Gdańsk, 14 VIII 1986, k. 13–14.

¹⁷ Por. P. Raina, *Ks. Jerzy Popiełuszko męczennik za wiarę i ojczyznę*, cz. 2, *Proces toruński*, Olsztyn 1990, s. 129.

¹⁸ Więcej na ten temat zob. G. Kreihs, *Dobro ukryte w archiwach. Akcja dobroczynna Kościoła katolickiego w czasie kryzysu gospodarczego i politycznego w Polsce lat 1981–1990*, Katowice 2004.

¹⁹ Por. *Biskup Gdański w obozach wakacyjnych młodzieży*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański” 1982, s. 204.

²⁰ Por. A. Hlebowicz, *Kościół, opozycja, „Solidarność”, władza*, w: „Solidarność” i opozycja antykomunistyczna w Gdańsku (1980–1989), red. L. Mażewski, W. Turek, Gdańsk 1995, s. 155.

zwłaszcza młodzieży były udzielane nagminnie w związku z udziałem w manifestacjach²¹. Kilku księży diecezji gdańskiej regularnie wspierała finansowo takie organizacje, jak NZS, FMW, RSZ²².

Interwencje u władz w sprawie aresztowanej młodzieży

Gdańscy biskupi wielokrotnie interweniowali u władz w związku z uwięzieniem szkolnej młodzieży i innymi przejawami represji²³. Punkty pomocy kościelnej internowanym, aresztowanym i skazanym działały przy wielu parafiach. Ich zadaniem była nie tylko pomoc materialna, ale także zbieranie wiadomości nt. prześladowanych i informowanie o nich opozycji i władz kościelnych²⁴, które dalej oficjalnymi memoriałami interweniowały u władz państwowych. Przykładowo w 1983 r. sekretarz Episkopatu Polski abp Bronisław Dąbrowski interweniował w sprawie młodzieży odbywającej karę więzienia u Przewodniczącego Rady Państwa Henryka Jabłońskiego. Apelował do władz o wypuszczenie na wolność wszystkich uczniów szkół średnich skazanych z dekretu o stanie wojennym i umożliwienie im przez władzę normalnej nauki. Na liście znanych episkopatowi 21 takich wypadków znaleźli się także uczniowie gdańskich szkół: Arkadiusz Mar- kar (IV LO), Anna Stawicka (VI LO), Dariusz Wiraszka (ZSZ Elektromontaż)²⁵. W sprawie Stawickiej abp Dąbrowski interweniował już wcześniej²⁶.

W 1986 r. bp Tadeusz Gocłowski zaangażował się w obronę uczennicy III LO w Gdańsku Beaty Górczyńskiej, którą aresztowano 24 kwietnia 1986 r.

²¹ Por. E. Kapuścińska, *Społeczna funkcja parafii pod wezwaniem św. Brygidy. Fakty i opinie parafian*, Gdańsk 1998 (praca magisterska napisana na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego); *Przy parafii św. Brygidy pracowali z wielkim oddaniem wspaniali ludzie. Rozmowa z ks. Henrykiem Jankowskim*, w: *Stan wojenny. Wspomnienia i oceny*, red. J. Kulas, Pelplin 1999, s. 30-38.

²² Relacja Dariusza Krawczyka, z dn. 23 sierpnia 2005 r. (Gdańsk); relacja Roberta Kwiatka, z dn. 22 grudnia 1998 r. (Gdańsk); relacja Mariusza Romana, z dn. 22 maja 2008 r. (Gdańsk); relacja Mariusza Popielarza, z dn. 22 marca 2008 r. (Gdańsk); relacja Tomasza Stoppy, z dn. 15 marca 2005 r. (Gdańsk); relacja Mariusza Wilczyńskiego, z dn. 22 września 2008 r. (Gdańsk).

²³ Archiwum Archidiecezji Gdańskiej (dalej: AAG), t. Stan Wojenny, akta bez sygn. Znajdziemy tam kopie dokumentów świadczące o interwencjach biskupów gdańskich w sprawie konkretnych młodych ludzi prześladowanych za swoją niezależną działalność.

²⁴ Archiwum Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność” (dalej: AKKS), Punkty Pomocy Kościelnej Internowanym i Skazanym 1981-1983, 1986, sygn. P/4 Lp.13, Lista skazanych i aresztowanych uczniów i studentów. Niestety, zachowane materiały są szczątkowe. Przykładowo „Karty informacyjne” o represjonowanych zachowały się tylko z jednej parafii. Dzięki zachowanym kartom można stwierdzić, że pod koniec 1982 r. wśród aresztowanych i skazanych z parafii pw. św. Franciszka z Asyżu w Gdańsku-Siedlcach znajdowało się trzech uczniów: Paweł Chojnicki, Andrzej Szatkowski, Mieczysław Sadowski. Natomiast na liście uczniów i studentów w 1982 r. z terenu Trójmiasta widnieją nazwiska 62 aresztowanych i 9 skazanych.

²⁵ Por. *Sekretarz Episkopatu Polski abp Bronisław Dąbrowski do Henryka Jabłońskiego Przewodniczącego Rady Państwa PRL, Warszawa 19 stycznia 1983 r.*, w: P. Raina, *Troska o internowanych. Interwencje Abp. Dąbrowskiego u gen. Kiszczaka 1982-1989*, Warszawa 1999, s. 167-168.

²⁶ *Tamże*, Sekretariat Episkopatu Polski, Pro memoria w sprawie skazanych i aresztowanych, s. 105.

i przewieziono do więzienia na ul. Kurkowej. W jej obronie odbyło się wiele uczniowskich protestów. Uczniowie „Topolówki” zamówili w kościele NSPJ na ul. Czarnej we Wrzeszczu msze św. w intencji jej uwolnienia, od 8 maja przez tydzień nosili w szkole znaczki z jej zdjęciem. 21 maja 1986 r. w szkołach średnich Trójmiasta oraz na wyższych uczelniach zorganizowano przerwy milczenia. Pomimo tych protestów uniemożliwiono Beacie podejście do egzaminów maturalnych i pozostała w areszcie do 17 lipca 1986 r.²⁷

W tym miejscu trzeba także wspomnieć, że ordynariusz diecezji gdańskiej w wyniku długich pertraktacji z gen. Jerzym Andrzejewskim zapobiegł pacyfikacji studentów, którzy strajkowali na Uniwersytecie Gdańskim w maju 1988 r.²⁸

Wielokrotnie w sprawach prześladowanych uczniów i nauczycieli wypowiadał się na mszach za Ojczyznę w kościele św. Brygidy w Gdańsku ks. Henryk Jankowski. Tych wystąpień w obronie młodzieży kapelana gdańskiej „Solidarności” było bardzo wiele i jego działalność w tym względzie domagać się może w zasadzie odrębnego opracowania²⁹. Dla zobrazowania jego postawy w tym miejscu przytoczymy fragment kazania z dn. 9 XII 1984 r., który jest związany z usunięciem z III LO Katarzyny Cinkusz i Tomasza Małkowskiego: „zanosimy modlitwę w intencji naszej młodzieży, a szczególnie młodzieży III LO w Gdańsku Wrzeszczu, którą w dniu wczorajszym wyrzucono z gimnazjum za swoje przekonania. Szczególnie polecam tę młodzież, która dzisiaj znalazła się w trudnej sytuacji. Ale my powinniśmy ich bronić, bronić wolności swoich przekonań, nikt im tej wolności przekonań odebrać nie może. Dlatego w sposób szczególny, drodzy rodzice, zadbajcie o chrześcijańskie wychowanie dzieci w walce o prawa nie tylko na ulicy, ale również i w szkole i poza szkołą”³⁰.

²⁷ AAG, t. Stan Wojenny, akta bez sygn., Pismo Biskupa Gdańskiego Tadeusza Gocłowskiego do Prokuratury Rejonowej w Gdańsku, Gdańsk, 30 IV 1986; *Szczegóły w sprawie aresztowania Beaty Górczyńskiej*, „Biuletyn Informacyjny Topolówka. Pismo młodzieży III LO” 1986, nr 37, s. 2; *Informacje*, „Monit. FMW Gdańsk” 1986, nr 22, s. 1; *Apel Federacji Młodzieży Walczącej Gdańsk i Niezależnych Struktur przy Politechnice Gdańskiej*, „Monit. FMW Gdańsk” 1986, nr 22, s. 1.

²⁸ *Świadek...*, s. 121-122; T. Gocłowski, *List do strajkującej młodzieży Uniwersytetu Gdańskiego*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański” 1988, s. 178.

²⁹ Za wyjściową bazę źródłową mogą służyć opracowania P. Rainy: *Henryk Jankowski, proboszcz parafii św. Brygidy. Dążenia Kapłańskie a reakcja władz państwowych*, Olsztyn 1991; *Czy prałat Jankowski miał zginąć? Geneza sprawy*, Pelplin 2003; *Teczka ks. Henryka Jankowskiego. Agenci SB w Kurii Gdańskiej*, Warszawa 2007; opracowania biograficzne: B. Saryusz, *Ksiądz Henryk Jankowski pro Christo et Patria*, w: *Rodem z „Solidarności”*. Sylwetki twórców NSZZ „Solidarność”, Warszawa 1997, s. 55-79; M. Wyrwich, *Kapelani Solidarności 1980-1989*, Warszawa 2005, s. 191-206; *Księga Pamiątkowa ks. prałata Henryka Jankowskiego z okazji nadania tytułu honorowego profesora Akademii Polonijnej. Częstochowa, 7 czerwca 2004 r.*, Poznań 2006; zbiór kazań: H. Jankowski, *Z tej drogi zejść nie mogę. Wybór kazań z lat 1982-1991*, Gdańsk 1992;

³⁰ AIPN Gd, Materiały wydziałowe wykorzystane do analiz kontrwywiadowczych woj. gdańskiego obejmujące II półrocze 1984 r. sygn. 0046/369 t. 2, Informacja dotycząca sytuacji w środowiskach pozostających w zainteresowaniu Wydziału IV WUSW w Gdańsku w okresie grudnia 1984 r., Gdańsk 31 grudnia 1984 r., k. 324.

Drugim kapłanem, którego zaangażowanie na rzecz środowiska niezależnej młodzieży warto podkreślić, jest przywoływany już powyżej kapelan nauczycielskiej „Solidarności” ks. Stanisław Bogdanowicz. Udzielał on wszelakiej pomocy, od udostępniania pomieszczeń na konspiracyjne spotkania, po organizowanie pieniędzy na pomoc represjonowanym. W Bazylice Mariackiej odbywało się wiele patriotycznych uroczystości³¹. W czasie homilii ks. Bogdanowicz wielokrotnie przywoływał problemy ludzi młodych. Zauważały to także władze partyjne. W jednym z dokumentów wytworzonych przez Wydział Propagandy i Agitacji KW PZPR czytamy taką opinię o działalności proboszcza Bazyliki Mariackiej: „Okazją do wyrażania opinii o charakterze politycznym było również nabożeństwo w dniu 3 maja br. w Bazylice Mariackiej w Gdańsku. W homilii ks. Bogdanowicz nawiązał do zabójstwa ks. Popiełuszki gloryfikując jego „męczeńską śmierć”. Podjął on temat potrzeby obecności krzyża w życiu Polaka, także w szkołach. Pozytywnie ocenił działania kleru i młodzieży w Miętnej i Włoszczowej”³².

W pomoc organizacyjną i wielorakie wsparcie dla młodzieży zaangażowanych było jeszcze wielu kapłanów. We wspomnieniach działaczy gdańskiej opozycji młodzieżowej, oprócz wymienionych już księży Jankowskiego i Bogdanowicza, pojawiają się nazwiska m.in.: ks. Mieczysława Adamczyka, ks. Henryka Tribowskiego, ks. Tadeusza Polaka, ks. Andrzeja Rurarza, ks. Kazimierza Wojciechowskiego, ks. Jana Majdera, ks. Józefa Urbana, ks. Bernarda Zielińskiego, ks. Stanisława Dułaka, ks. Mariana Szlagowskiego, dominikanów o. Sławomira Słomy, o. Tomasza Tasiemskiego, jezuitę o. Jerzego Świerkowskiego. Zapewne nie są to wszyscy, gdyż w pamięci w miarę upływu czasu zaciera się wiele faktów³³.

Organizacja nieformalnych spotkań oraz animacja niezależnej kultury

Kościół w latach 80. tworzył przestrzeń wolności, w której młodzi realizować mogli program samokształcenia, rozwijać młodzieżową kulturę niezależną. Sam także wychodził z wieloma inicjatywami związanymi z promocją kultury chrześcijańskiej³⁴. W gdańskich kościołach często organizowane były spotkania z liderami opozycji

³¹ Por. M. Wyrwich, *Kapelani „Solidarności” 1980–1989*, Warszawa 2007, t. 2, s. 47–61.

³² APG, KW PZPR, 2384/16886, Informacja o przebiegu obchodów rocznicy Konstytucji 3 maja w województwie gdańskim, Gdańsk 10 maja 1985 r., k. 145–147.

³³ Więcej na ten temat zob. J. Wąsowicz, *Niezależny ruch młodzieżowy w Gdańsku...*, passim.

³⁴ AIPN Gd, sygn. 091/30, Z. Machalewski, G. Wolender, *Wykorzystywanie obiektów sakralnych Kościoła rzymskokatolickiego w latach 1980–85 na terenie województwa gdańskiego do działalności skierowanej przeciw PRL i praca Służby Bezpieczeństwa w tym zakresie*, praca dyplomowa napisana pod kierunkiem ppłk. mgr. W. Starzyka, Legionowo 1995, k. 38–87; por. L. Potykanowicz-Suda, *Kościół i społeczeństwo Pomorza Gdańskiego wobec stanu wojennego...*, s. 408; P. Krakowiak, *Wspomnienie o Ks. Eugeniuszu Dutkiewiczu*, w: *Przed odejściem... Refleksje ks. Eugeniusza Dutkiewicza SAC o opiece hospicyjnej*, Płock 2004, s. 7–9.

politycznej³⁵. Wg ocen funkcjonariuszy aparatu partyjnego ok. 70% uczestników takich spotkań stanowiła młodzież. Tak było przykładowo w dniu 18 listopada 1983 r. na spotkaniu z L. Wałęsą zorganizowanym w Gdańsku-Morenie przez parafię Bożego Ciała³⁶. Niekiedy przybierały one formę spotkań zorganizowanych specjalnie z myślą o młodzieży. Za przykład tego typu działalności może służyć spotkanie zorganizowane przez ks. Jana Majdera w kościele pw. Matki Bożej Różańcowej na Przymorzu (tzw. „okrągłak”) z Lechem Wałęsą w dniu 12 stycznia 1984 r. Pretekstem do zorganizowania spotkania stało się przyznanie Wałęsie Pokojowej Nagrody Nobla. Po wieczornej mszy św. o godz. 19.00 w szczelnie wypełnionym kościele³⁷ przywódca podziemnej „Solidarności” wezwał młodzież do wcielania w życie ideałów, które wniosły w polską rzeczywistość zdelegalizowane przez komunistów związki zawodowe. Stwierdził także, że „Solidarność” była dopiero pierwszą fazą walki, którą młodzi powinni kontynuować przy pomocy odpowiedniej argumentacji. Lech Wałęsa wezwał także rząd do dyskusji z nim jako przedstawicielem opozycji nt. reform, sposobu rządzenia, działalności związków zawodowych, administracji, reformy prawa i wymiaru sprawiedliwości³⁸.

Organizowano także okolicznościowe msze św. dla poszczególnych szkół. Najczęściej odbywały się one w kościele św. Brygidy w Gdańsku. Przykładowo w dniu 1 kwietnia 1984 r., odbyła się w tym kościele msza św. w intencji aresztowanych uczniów II LO³⁹. Inna taka Eucharystia odbyła się 26 kwietnia 1985 r. z racji czterdziestolecia powstania I LO w Gdańsku. Mszę św. w intencji nauczycieli i uczniów szkoły odprawił ks. bp T. Gocłowski wraz z księżmi- absolwentami liceum. Po mszy wszyscy uczestnicy spotkania odmówili specjalną modlitwę jubileuszową i złożyli kwiaty pod pomnikiem Jana Pawła II, znajdującym się przy kościele „Solidarności”⁴⁰. Jak pisało jedno z podziemnych pism „uroczystość, w której uczestniczyły wszystkie roczniki uczniów i nauczycieli Jedyńki, przekształciła się w podniosłą manifestację

³⁵ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej: AAN), Urząd ds. Wyznań, Zespół ds. Kościoła Rzymskokatolickiego, sygn. Spis 126/103, Kościół Rzymskokatolicki – działalność szkodliwa dla państwa, k. 1-18. Lech Wałęsa wspomina: „Mogliśmy przetrwać w dużej mierze dzięki Kościołowi, który udzielił nam nie tylko wsparcia moralnego, ale również gościnnych wnętrz na spotkania – jawne i tajne. Ja sam odbyłem chyba z tysiąc konferencji w kościołach i kaplicach, głównie gdańskich, albowiem do świątyn przeniosło się w znacznej mierze życie kulturalne niezależnej inteligencji”. Zob. L. Wałęsa, *Droga do wolności 1985–1990. Decydujące lata*, Warszawa 1992, s. 9.

³⁶ APG, KW PZPR, sygn. 2384/1504, *Serwis informacyjny na temat aktualnej sytuacji społeczno-politycznej w województwie i kraju*, Gdańsk 18-22. 11. 1983 r., k. 62.

³⁷ Wg naczelnika Wydziału IV WUSW w Gdańsku w spotkaniu uczestniczyło ok. 400 osób, zachowana jednak w zbiorach prywatnych dokumentacja fotograficzna ze spotkania pozwala szacować uczestników na ok. 1,5 tys.

³⁸ AIPN Gd, Materiały wydziałowe wykorzystane do analiz kontrwywiadowczych woj. gdańskiego obejmujące I półrocze 1984 r., sygn. 0046/369 t. 1, Informacja nt. sytuacji w środowiskach pozostających w zainteresowaniu Wydziału IV, Gdańsk 31. 01. 1984 r., k. 20.

³⁹ *Tamże*, Informacja dotycząca sytuacji społeczno-politycznej i operacyjnej w obiektach i środowiskach ochraniających przez Wydz. III za okres od 01-29 III 1984 r., k. 102.

⁴⁰ Por. *Jubileusz 40-lecia I Liceum Ogólnokształcącego*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański” 1985, s. 120.

patriotyczną⁴¹. Wg władz partyjnych w uroczystości jubileuszowej uczestniczyło ok. 800 młodzieży, także z innych gdańskich szkół, oraz 3-4 nauczycieli⁴².

Z racji „Roku Młodzieży” w parafii św. Brygidy odbywały się od lutego 1985 r. comiesięczne „Spotkania z Jedyнкą”. Na pierwszym spotkaniu odczytano specjalnie przygotowaną modlitwę, która w swej treści nawiązywała także do trudnej rzeczywistości, w jakiej przyszło żyć młodemu pokoleniu Polaków. Przez cały rok gdańscy uczniowie modlili się m.in. słowami: „Panie, wiesz także o świadomości zagrożenia, z którą żyjemy, o przepełniających nas bólem cierpieniach naszej Ojczyzny, o tak częstym poczuciu bezsilności wobec niesprawiedliwości, która nas otacza”⁴³. W każdym miesiącu ks. Henryk Jankowski przygotowywał też propozycje postanowień, które miały ugruntować chrześcijańską postawę młodych w życiu codziennym. Przykładowo w marcu zwrócił się do młodzieży z apelem, aby w miejsce świeckich pozdrowień, wprowadzać w swoich środowiskach pozdrowienia chrześcijańskie: „Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus!”, „Szczęść Boże!”, „Z Panem Bogiem!”, „W imię Boże!”⁴⁴.

W parafii św. Brygidy wiele mszy św. organizowała także młodzież z III i IX LO w Gdańsku oraz ze szkół technicznych. Podobne nabożeństwa odbywały się w różnych kościołach także dla młodzieży innych szkół średnich Gdańska. O wyborze świątyni decydowały indywidualne kontakty młodych opozycjonistów z poszczególnymi księżmi. Przykładowo szkolna komórka FMW z X LO organizowała msze św. i spotkania opłatkowe dla uczniów i nauczycieli w kościele św. Kazimierza na gdańskiej Zaspie⁴⁵. Jubileusz czterdziestolecia II LO w kościele Najświętszego Serca Pana Jezusa w czerwcu 1985 r. zorganizowała nauczycielka podziemnej „Solidarności” Krystyna Pieńkowska oraz uczeń zaangażowany w działalność niezależną w szkole Adam Mieczkowski. Za zezwoleniem bp. Gocłowskiego komunikat o uroczystościach został odczytany we wszystkich kościołach Gdańska. Spowodowało to liczny udział absolwentów ogólniaka i jego aktualnych uczniów. Mszy św. przewodniczył bp Tadeusz Gocłowski. Młodzież na koniec Eucharystii odśpiewała *Mury*⁴⁶. Natomiast w dniu 20 września ordynariusz diecezji gdańskiej przewodniczył mszy św. w Katedrze Oliwskiej z okazji czterdziestolecia V LO. Uroczystość także miała podniosły charakter i zgromadziła rzesze uczniów i absolwentów tej szkoły. Muzyczną oprawę eucharystii

⁴¹ Por. *Informacje*, „Kontakty. Pismo Solidarności Pracowników Oświaty i Wychowania” 1985, nr 22, s. 4.

⁴² APG, KW PZPR, sygn. 9705, R. Zagłoba, Informacja KD PZPR Gdańsk Śródmieście, Gdańsk 27 IV 1985, k. 34.

⁴³ AKKS, t. Korespondencja L. Wałęsy, akta bez sygn., Modlitwa młodzieży gdańskiej, modlącej się zawsze 19-tego każdego miesiąca w kościele św. Brygidy w Gdańsku, na Mszy św. w intencji Ojca św. i w intencji młodzieży.

⁴⁴ *Tamże*, Odezwa ks. Henryka Jankowskiego do młodzieży, Gdańsk kościół św. Brygidy 1985 r., Uroczystość św. Józefa, Msza św. w intencji Ojca św. Jana Pawła II i w intencji młodzieży.

⁴⁵ Por. *Informacje*, „Mały Wywrotowiec” 1988, nr 13, s. 2; *Wesołych Świąt!*, „Mały Wywrotowiec” 1988, nr 14, s. 1-2; *Informacje*, „Monit” 1989, nr 73, s. 3.

⁴⁶ Por. relacja Krystyny Pieńkowskiej, z dn. 22 listopada 2006 r. (Gdańsk).

poprowadziła *Schola Cantorum Gedanensis*. Po mszy w salkach katechetycznych odbyło się spotkanie uczestników jubileuszowych uroczystości⁴⁷.

W gdańskich kościołach wystawiane były różne montaże słowno-muzyczne przygotowywane przez młodzież pod kierunkiem nauczycieli z podziemnej „Solidarności”. Odbywały się one oczywiście przy różnych okazjach, najczęściej związanych z rocznicami historycznych wydarzeń. Jedną z najbardziej aktywnych nauczycielek na polu animacji tego typu akademii była wspomniana już Krystyna Pieńkowska. W gronie tych inicjatyw warto wymienić chociażby montaż poetycki *Przyśniła się dzieciom Polska...*, który w 1988 r. został przedstawiony w ramach Tygodnia Kultury Chrześcijańskiej. Był on trzykrotnie wystawiany w różnych gdańskich świątyniach. Na jego scenariusz złożyły się m.in. poezja legionowa oraz pieśni żołnierskie i partyzanckie. Jak zauważono na łamach nauczycielskiego „Wiatru od Morza”, inscenizacja „była nie tylko rocznicowym przypomnieniem walk niepodległościowych i atmosfery, która im towarzyszyła, lecz także stanowiła wyraz historycznej refleksji i przeżyć patriotycznych młodych wykonawców”⁴⁸.

Na plebanii kościoła św. Brygidy w Gdańsku działało biuro Tymczasowego Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność”, przy którym pełnili dyżury przedstawiciele młodzieżowych organizacji niezależnych oraz prawnicy i solidarnościowa Komisja Interwencji i Praworządności, z których porad i pomocy mogli korzystać ludzie prześladowani za poglądy. W roku szkolnym 1988/89 dyżury te przedstawiały się następująco: Komisja Interwencji i Praworządności NSZZ „Solidarność”, poniedziałki, wtorki, czwartki od godz. 19.00; Federacja Młodzieży Walczącej, środy, godz. 15.00–18.00; Niezależne Zrzeszenie Studentów, środy, czwartki, piątki godz. 17.00–19.00; Ruch „Wolność i Pokój”, wtorki, godz. 15.30–18.00; Ruch Społeczeństwa Zaangażowanego, czwartki, godz. 15.00–17.00; Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej, piątki, godz. 15.00–17.00⁴⁹. Warto też dodać, że większość niezależnych manifestacji z lat 1981–1989 miała swój początek właśnie po nabożeństwach w kościele św. Brygidy lub Bazylice Mariackiej⁵⁰.

Kościół św. Brygidy otwierał swoje drzwi nawet dla młodzieży spod sztandarów Ruchu Społeczeństwa Alternatywnego, która w kwietniu 1988 r. zainaugurowała tu Duszpasterstwo Anarchistyczne, co – biorąc pod uwagę antyklerykalizm większości członków RSA – było pomysłem dość oryginalnym. W ramach jego działalności odbyło się kilkanaście spotkań, dyskusji, prelekcji i pokazów. Ksiądz Jankowski wymówił im pomieszczenia, po tym jak w kościelnej gablocie anarchiści zamieścili kontrowersyjny artykuł⁵¹.

⁴⁷ Por. *40 lat V Liceum Ogólnokształcącego w Gdańsku*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański” 1985, s. 374–375.

⁴⁸ „Przyśniła się dzieciom Polska”, „Wiatr od Morza” 1988, nr 14, s. 9.

⁴⁹ Por. *Informacje*, „Solidarność” 1989, nr 227, s. 2.

⁵⁰ Por. A. Hlebowicz, *Kościół...*, s. 166–167.

⁵¹ Por. R. Antonów, *Pod czarnym sztandarem. Anarchizm w Polsce po 1980 roku*, Wrocław 2004, s. 150; K. Skiba, J. Janiszewski, P. Konnak, *Artyści, wariaci, anarchiści*, Warszawa 2011, s. 136; K. Skiba, *Skibą w mur w Nowe szatańskie wersety*, „Wprost” 2005, nr 38, s. 88.

Środowisko Uniwersytetu Gdańskiego z pomocą Kurii Biskupiej organizowało w II poł. lat 80. wakacyjne obozy integracyjne dla studentów przyjętych na I rok studiów na UG. Były one także współorganizowane przez podziemne struktury NZS. Przykładowo w 1987 r. w kilku tygodniowych turnusach uczestniczyło ok. 260 młodych ludzi. Na obozach odbywały się m.in. wykłady pracowników uniwersytetu oraz spotkania o charakterze religijnym. Uczestnicy takich obozów spotykali się też z bp. Tadeuszem Goćłowskim⁵².

Młodzież prowadząca niezależną działalność brała systematyczny udział w Gdańskiej Pieszej Pielgrzymce na Jasną Górę, która po raz pierwszy wyruszyła na pątniczy szlak w 1983 r. Cieszyły się one wówczas dużą popularnością. Przewodnikiem gdańskiej pielgrzymki był duszpasterz akademicki ks. Bernard Zieliński⁵³. Uczestnicy pielgrzymki z Gdańska podczas drogi eksponowali solidarnościową symbolikę w formie transparentów, flag, znaczków i napisów umieszczanych na koszulkach oraz czapkach. Kapłani wygłaszali też konferencje na bieżące tematy społeczno-polityczne⁵⁴. Na pątniczym szlaku pojawiali się działacze podziemnej „Solidarności”, przykładowo w 1983 r. pielgrzymów na trasie witała Anna Walentynowicz. Dodać należy, iż relacje z GPP na Jasną Górę ukazywały się na łamach prasy drugiego obiegu wydawanej m.in. przez środowiska młodzieżowe⁵⁵.

Zakończenie

W niniejszym artykule przedstawiono, poprzez wybrane przykłady, zaledwie wycinek zaangażowania gdańskiego Kościoła w wspieranie niezależnych inicjatyw młodzieży po wprowadzeniu stanu wojennego. Pełny obraz tego zagadnienia wymaga jeszcze dogłębnych badań, które zasługują na odrębną monografię. Niemniej jednak stwierdzić należy, że gdańscy biskupi i kapłani spełnili nadzieje pokładane w nich przez młodzież i stanowili dla nich mocne oparcie w zmaganiach

⁵² Por. Z. Gach, *Drugie podejście. Niezależne Zrzeszenie Studentów w Uniwersytecie Gdańskim 1985-1989 na tle swoich czasów*, Gdańsk 2009, s. 123-139; *Kronika*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański” 1987, s. 353.

⁵³ *Jeśli jest Warszawska, Kielecka, Radomska, dlaczego nie może być Gdańska! Z ks. Bernardem Zielińskim – Przewodnikiem Pielgrzymki rozmawia Mikołaj Kostecki*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański” 1986, s. 185-186; relacja ks. Bernarda Zielińskiego, z dn. 12 marca 2004 r. (Gdańsk).

⁵⁴ AAN, Urząd ds. Wyznań, sygn. 126/103, Kościół rzymsko-katolicki – działalność szkodliwa dla państwa, k. 5; AIPN Gd, Materiały wydziałowe wykorzystane do Analiz Kontrwywiadowych woj. gdańskiego obejmujące II półrocze 1984 r., sygn. 0046/369, t. 2., Informacja dotycząca sytuacji w środowiskach pozostających w zainteresowaniu Wydziału IV WUSW w Gdańsku w okresie lipca 1984 r., Gdańsk 31 VII 1984, k. 21-22; APG, KW PZPR, sygn.. 2384/9706, Teleks z 28 VII 1985, k. 87; „Pro memoria” Urzędu do Spraw Wyznań w sprawie wykorzystywania pielgrzymek jasnogórskich do celów pozareligijnych, w: P. Raina, *Kościół w PRL. Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945-1989*, t. 3, (1975-1989), Poznań – Pelplin 1996, s. 496.

⁵⁵ Zob. np. *List z pielgrzymki*, „Kontakty. Pismo nauczycieli Oświaty Niezależnej” 1983, nr 6, s. 1-2; *Piękne wakacje*, „Uczeń” 1983, nr 1, s. 2; *My i o nas*, „Biuletyn informacyjny Topolówki” 1983, nr 9, s. 2; „Toruński Informator Solidarności”, 18 sierpnia 1983, nr 63, s. 3.

z totalitarną władzą. Owocem takiej postawy jest chociażby to, że wielu młodych ludzi zaangażowanych wówczas w działalność opozycyjną wstąpiło na drogę powołania kapłańskiego. W tym gronie najbardziej chyba reprezentowana jest Federacja Młodzieży Walczącej, z którą w latach 1984–1989 jako młodzi ludzie związani byli m.in. ks. Błażej Drózdź (obecnie misjonarz w Indiach), ks. Piotr Adamski, ks. Sławomir Czalej, ks. Stanisław Fyda (kapłani diecezji gdańskiej), ks. Jarosław Wąsowicz (salezjanin), można także wymienić w tym miejscu działacza niezależnego harcerstwa, uczestnika strajków studenckich w 1988 r. o. Michała Gutkowskiego (jezuita). Inną kwestią, wymagającą badań nie tylko historycznych, ale również socjologicznych, jest pytanie, czy Kościół po 1989 r. należycie wykorzystał pozycję, jaką wypracował sobie wśród młodzieży w omawianym tu okresie? Miejmy nadzieję, że wkrótce ukazą się publikacje omawiające zasygnalizowane powyżej kwestie.

Literatura

Archiwalia

Archiwum Archidiecezji Gdańskiej, t. Stan Wojenny, akta bez sygn.

Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Urząd ds. Wyznań, sygn. 126/103.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku:

- Akta podręczne prokuratora dotyczące Piotra Dowżenki i Jacka Bielaka, sygn. 72/3;
- Akta podręczne Prokuratora w sprawie Abramczyk Piotr, sygn. 71/18;
- Kitowski C., *Kontrola operacyjna Duszpasterstwa Akademickiego prowadzonego przez zakony na terenie Gdańska*, praca dyplomowa napisana pod kierunkiem naukowym płk. mgr. B. Czechowskiego, Legionowo 1986, sygn. 091/46;
- Machalewski Z., Wolender G., *Wykorzystywanie obiektów sakralnych Kościoła rzymskokatolickiego w latach 1980–85 na terenie województwa gdańskiego do działalności skierowanej przeciw PRL i praca Służby Bezpieczeństwa w tym zakresie*, praca dyplomowa napisana pod kierunkiem ppłk. mgr. W. Starzyka, Legionowo 1995, sygn. 091/30;
- Materiały wydziałowe wykorzystywane do analiz kontrwywiadowczych województwa gdańskiego obejmujące styczeń i luty 1985 r., sygn. 0046/369, t. 1–3.

Archiwum Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność” w Gdańsku:

- Korespondencja L. Wałęsy, akta bez sygn.
- Punkty Pomocy Kościelnej Internowanym i Skazanym 1981–1983, 1986, sygn. P/4 Lp.13.
- Archiwum Państwowe w Gdańsku, KW PZPR, sygn. 2384/1504, 2384/9705, 2384/9706, 2384/14647, 2384/16886.

Relacje

Relacja Dariusza Krawczyka, z dn. 23 sierpnia 2005 r. (Gdańsk).

Relacja Roberta Kwiatka, z dn. 22 grudnia 1998 r. (Gdańsk).

- Relacja Krystyny Pieńkowskiej, z dn. 22 listopada 2006 r. (Gdańsk).
Relacja Mariusza Popielarza, z dn. 22 marca 2008 r. (Gdańsk).
Relacja Mariusza Romana, z dn. 22 maja 2008 r. (Gdańsk).
Relacja Tomasza Stoppy, z dn. 15 marca 2005 r. (Gdańsk).
Relacja Mariusza Wilczyńskiego, z dn. 22 września 2008 r. (Gdańsk).
Relacja ks. Bernarda Zielińskiego, z dn. 12 marca 2004 r. (Gdańsk).
Wspomnienia członków FMW Region Gdańsk na stronie www.fmw.org.pl (odczyt z dn. 15 sierpnia 2010 r.).

Opracowania

- Antonów R., *Pod czarnym sztandarem. Anarchizm w Polsce po 1980 roku*, Wrocław 2004.
- Biernacki L., Kazański A., NSZZ „Solidarność” Region Gdański, w: NSZZ „Solidarność” 1980–1989, t. 3, *Polska północna*, red. Ł. Kamiński, G. Waligóra, Warszawa 2010.
- Biskup Gdański w obozach wakacyjnych młodzieży, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański” 1982.
- Bogdanowicz S., *Czas burzenia – czas budowania. Kościół Gdański w społeczeństwie odzyskującym wolność 1984–1992*, Nowy Bukowiec 2004.
- Bogdanowicz S., *Kościół w Gdańsku pod rządami Komunizmu 1945–1984*, Gdańsk 2000.
- Cenckiewicz S., *Pomorze Gdańskie i Kujawy*, w: *Stan wojenny w Polsce 1981–1983*, red. A. Dudek, Warszawa 2003.
- 40 lat V Liceum Ogólnokształcącego w Gdańsku, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański” 1985.
- Fijałkowska B., „Specyficzne ogniwo”, czyli kłopoty PZPR z duszpasterstwem akademickim, „Przegląd Powszechny” 2002, nr 10.
- Gach Z., *Drugie podejście. Niezależne Zrzeszenie Studentów w Uniwersytecie Gdańskim 1985–1989 na tle swoich czasów*, Gdańsk 2009.
- Goćłowski T., *Matko Sprawiedliwości i miłości społecznej – módl się za nami! Kazanie Biskupa Gdańskiego wygłoszone na Jasnej Górze 15 IX 1985 r.*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański” 1985.
- Goćłowski T., *List do strajkującej młodzieży Uniwersytetu Gdańskiego*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański” 1988.
- Goćłowski T., *Madonnie Pięknej Gdańskiej polecamy siebie i umiłowaną Ojczyznę (kazanie wygłoszone w Bazylice Mariackiej w Gdańsku w dniu 11 lutego 1990 r. podczas Mszy św. dziękczynnej za wolność Ojczyzny)*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański” 1990.
- Goćłowski T., *Religijne motywacje odpowiedzialności za Ojczyznę*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański” 1990.
- Goćłowski T., *Słowo Biskupa Administratora w IV rocznicę podpisania w Gdańsku umów społecznych*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański” 1984.
- Goćłowski T., *W piątą rocznicę umów społecznych (Słowo Biskupa Gdańskiego)*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański” 1985.
- Goćłowski T., *W trosce o tożsamość Ojczyzny*, Pelplin 2006.
- Hlebowicz A., *Kościół, opozycja, „Solidarność”, władza*, w: „Solidarność” i opozycja antykomunistyczna w Gdańsku (1980–1989), red. L. Mażewski, W. Turek, Gdańsk 1995.

- Jankowski H., *Z tej drogi zejść nie mogę. Wybór kazań z lat 1982–1991*, Gdańsk 1992; *Jeśli jest Warszawska, Kielecka, Radomska, dlaczego nie może być Gdańska! Z ks. Bernardem Zielińskim – Przewodnikiem Pielgrzymki rozmawia Mikołaj Kostecki*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański” 1986.
- Jubileusz 40-lecia I Liceum Ogólnokształcącego, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański” 1985.
- Kapuścińska E., *Spółeczna funkcja parafii pod wezwaniem św. Brygidy. Fakty i opinie parafian*, Gdańsk 1998 (praca magisterska napisana na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego).
- Knoch A., *Regionalna Komisja Koordynacyjna w Gdańsku w latach 1982–1989*, w: *Solidarność Podziemna 1981–1989*, red. A. Friszke, Warszawa 2006.
- Kościół i społeczeństwo wobec stanu wojennego, red. W. J. Wysocki, Warszawa 2004.
- Krakowiak P., *Wspomnienie o Ks. Eugeniuszu Dutkiewiczu*, w: *Przed odejściem... Refleksje ks. Eugeniusza Dutkiewicza SAC o opiece hospicyjnej*, Płock 2004.
- Kreihls G., *Dobro ukryte w archiwach. Akcja dobroczynna Kościoła katolickiego w czasie kryzysu gospodarczego i politycznego w Polsce lat 1981–1990*, Katowice 2004.
- Księga Pamiątkowa ks. prałata Henryka Jankowskiego z okazji nadania tytułu honorowego profesora Akademii Polonijnej. Częstochowa, 7 czerwca 2004 r., Poznań 2006.
- Micewski A., *Kościół wobec „Solidarności” i stanu wojennego*, Paryż 1987.
- Operacja „Zorza II”. Służba Bezpieczeństwa i Komitet Wojewódzki PZPR wobec wizyty Jana Pawła II w Trójmieście (czerwiec 1987)*, red. S. Cenckiewicz, M. Kruk, Warszawa – Gdańsk 2008.
- Potykanowicz-Suda L., *Kościół i społeczeństwo Pomorza Gdańskiego wobec stanu wojennego w okresie od 13 grudnia 1981 r. do lipca 1982 r. w świetle akt KW PZPR w Gdańsku*, w: *Kościół i społeczeństwo wobec stanu wojennego*, red. W. J. Wysocki, Warszawa 2004.
- Przy parafii św. Brygidy pracowali z wielkim oddaniem wspaniali ludzie. Rozmowa z ks. Henrykiem Jankowskim*, w: *Stan wojenny. Wspomnienia i oceny*, red. J. Kulas, Pelplin 1999.
- Raina P., *Czy prałat Jankowski miał zginąć? Geneza sprawy*, Pelplin 2003.
- Raina P., *Henryk Jankowski, proboszcz parafii św. Brygidy. Dążenia Kapłańskie a reakcja władz państwowych*, Olsztyn 1991.
- Raina P., *Kościół w Polsce 1981–1984*, Londyn 1985.
- Raina P., *Kościół w PRL. Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945–1989*, t. 3, (1975–1989), Poznań – Pelplin 1996.
- Raina P., *Ks. Jerzy Popiełuszko męczennik za wiarę i ojczyznę, cz. II: Proces toruński*, Olsztyn 1990.
- Raina P., *Teczka ks. Henryka Jankowskiego. Agenci SB w Kurii Gdańskiej*, Warszawa 2007.
- Raina P., *Troska o internowanych. Interwencje Abp. Dąbrowskiego u gen. Kiszczaka 1982–1989*, Warszawa 1999.
- Saryusz B., *Ksiądz Henryk Jankowski pro Christo et Patria*, w: *Rodem z „Solidarności”. Sylwetki twórców NSZZ „Solidarność”*, Warszawa 1997.
- Skiba K., Janiszewski J., Konnak P., *Artyści, wariaci, anarchiści*, Warszawa 2011.
- Smoleń D., *Tłum czy społeczność zorganizowana? Strajkujący w Stoczni Gdańskiej w sierpniu 1980*, w: *„Solidarność” w ruchu 1980–1981*, red. M. Kula, Warszawa 2000.
- „Solidarność” i opozycja antykomunistyczna w Gdańsku (1980–1989)*, red. L. Mażewski, W. Turek, Gdańsk 1995.

- Świadek. Z abp. Tadeuszem Gołowskim rozmawia Adam Hlebowicz, Warszawa 2008.
- Wałęsa L., *Droga do wolności 1985–1990. Decydujące lata*, Warszawa 1992.
- Wąsowicz J., *Działalność Kościoła rzymsko-katolickiego wśród młodzieży na terenie województwa gdańskiego w latach 80. XX w. w świetle dokumentów KW PZPR*, „Seminare” 2012, nr 31.
- Wąsowicz J., *Kościół i opozycja w Gdańsku wobec uprowadzenia i morderstwa ks. Jerzego Popiełuszki*, w: *Kościół w obliczu totalitaryzmów. Zbiór studiów dla uczczenia XXV rocznicy męczeńskiej śmierci księdza Jerzego Popiełuszki*, Toruń 16–17 X 2009 r., red. W. Polak i in., Toruń 2010.
- Wąsowicz J., *Niezależny ruch młodzieżowy w Gdańsku w latach 1981–1989*, Gdańsk 2012.
- Wąsowicz J., *Niezależny Ruch Młodzieżowy w latach 1980–1981 na przykładzie Regionu Gdańskiego*, „Saeculum Christianum” 2003, nr 1.
- Wąsowicz J., *Podziemne struktury NSZZ „Solidarność” Oświaty i Wychowania w Gdańsku wobec niezależnych organizacji młodzieżowych w okresie 13 XII 1981–17 VI 1989 r.*, w: *Szkice z dziejów NSZZ „Solidarność” na Pomorzu Nadwiślańskim i Kujawach (1980–1990)*, red. I. Hałagida, Gdańsk 2012.
- Wąsowicz J., *Propaganda prasowa wobec zaangażowania młodzieży w Gdańsku w niezależne inicjatywy po wprowadzeniu stanu wojennego*, w: *Stan wojenny. Analizy, hipotezy, komentarze*, red. M. Żukowski, Koszalin 2012.
- Wyrwich M., *Kapelani „Solidarności” 1980–1989*, Warszawa 2007, t. 2.
- Wyrwich M., *Kapelani Solidarności 1980–1989*, Warszawa 2005.
- Zieliński Z., *Kościół w Polsce 1944–2002*, Radom 2003.
- Żaryn J., *Dzieje Kościoła Katolickiego w Polsce (1944–1989)*, Warszawa 2003.

Czasopisma drugiego obiegu

- „Biuletyn informacyjny Topolówki”
- „Kontakty. Pismo nauczycieli Oświaty Niezależnej”
- „Mały Wywrotowiec” (Pismo FMW uczniów X LO w Gdańsku).
- „Monit” (Dwutygodnik FMW reg. Gdańsk).
- „Toruński Informator Solidarności”
- „Uczeń”
- „Wiatr od Morza” (Pismo NSZZ „Solidarność” Sekcja Oświaty i Wychowania).

The attitude of the Catholic Church in Gdansk towards the independent youth environments in 1980s.

Summary

The city of Gdansk in 1980s became one of the political centers of Poland. It was the city where the Solidarity trade union movement and few other independent organizations were born in spite of the communistic regime. The situation changed dramatically after

the martial law was introduced in Poland in December 1981. Nevertheless after short time of shock the underground social movements started to build up. The second walk for freedom began. It was partly finalized in 1989 by the first independent parliamentary elections. Youth movements took an important part in the walk for freedom. In their independent activity they had received a complex help from the Catholic Church in Gdansk. It seems that the Church fulfilled all the hopes put in it by the Polish young generation at the time. In 1981-1989 the Archdiocese of Gdansk was opened to the needs of the youth groups by offering the working and meeting space, helping with spreading the independent researches, defending the youth rights, helping materially and financially. The article shows few examples describing areas of the Church's activity in front of the independent youth movements after the martial law period in Gdansk.

Keywords: Archdiocese of Gdansk, Church, clergy, martial law, opposition, youth.